

Wies MOENS, *Celbrieven*. Uitgeverij Danthe N.V. Sint-Niklaas (295 fr. genaaid, 1982, XLVIII-126 pp.).

Deze nieuwe — de tiende — uitgave van het bekende werk is zeer smaakvol uitgegeven en geïllustreerd met een aantal originele houtsneden van Frank-Ivo Van Damme. Het bevat ook een aantal begeleidende teksten van waarde : allereerst de homilie die Anton van Wilderode uitsprak bij Moens' begrafenis in februari 1982 te Neerbeek (Ned. Limburg), waarin een prachtige synthese van Moens' maatschappelijk wellicht mislukt maar geestelijk en poëtisch geslaagd leven voorkomt. Dit alles wordt geïntensifieerd door onsterfelijke en in het geheugen nog steeds naklinkende versregels als :

die het wachtwoord ontvangt,
hij zet zijn leven tot een bolwerk er om heen

of het gebrokener ;

wie zijn brood verdrietig moet eten,
houdt zich recht aan de kracht van den droom,

en wordt afgesloten met Moens' ontroerende „Laatste Wil” :

Zorgt, die achterblijft, dat aan
de groef geen ijdel woord weerklinkt : niets
dan 't vrede-spreken na den wapenslag,
geleverd hier beneen. Gij allen die
mijn vrienden zijt, oprécht, uw zwijgen zegt
het diepst wat ons verbond in vreugd en leed...

Arthur de Bruyne levert een heldere en bondige situering van de geestelijke achtergrond en een uiteenzetting van Moens' politieke motivering, samen te ballen in drie begrippen : volks - heel-Nederlands - solidaristisch. Eric Verstraete brengt een uitvoerige bijdrage over de literaire waarde van de *Celbrieven* en het verloop van gevangenschap en proces. Aangehouden in december 1918 — nadat voorheen het ouderlijke huis geplunderd was en het gezin tijdelijk gevlucht naar een ander dorp — verbleef Moens vijf maand te Dendermonde (in een gevangenis zonder verwarming en onder het regime van de gewone delinquenten) en werd daarna met een oude Duitse huifkar, op stro en geboeid, naar de trein en zo naar de gevangenis van Vorst overgebracht. Op 28 mei 1919 kwam hij door toedoen van de onderzoeksrechter te Dendermonde — vooral wegens ziekte van zijn moeder — vrij. Zij zou op 28 juli 1919 overlijden. Op 13 december 1919 werd hij opnieuw aangehouden : na 2 maanden verblijf te Dendermonde werd hij in

afwachting van zijn proces opgesloten in de gevangenis te Gent. Met een onverklaard en onverklaarbaar gebleven transport over Vorst naar Luik en via Sint-Gillis terug naar Gent bleek zijn weerstand gebroken, zijn moed en optimisme verdwenen en werd hij ziek, met als diagnose neurasthenie, ondervoeding en vrees voor t.b.c. Voortaan vertoefde hij tot zijn proces, dat van 8 tot 12 december voorkwam, beurtelings in en buiten de ziekenzaal. Hij werd veroordeeld tot 4 jaar hechtenis en 4.000 fr. schadevergoeding : het voorarrest had 20 maanden geduurd. De tussenkomst van het Congres voor Moderne Kunst en de Vlaamsche Vrouwen, alsmede de bemiddeling van de Deense cultuurfilosoof Georg Brandes bleek nog vereist opdat hij door minister Vandevelde — op basis van de oude wet Lejeune (1883) — op 5 maart 1921 in vrijheid zou worden gesteld. Vijf dagen later stond hij in de kazerne voor het vervullen van zijn legerdienst. Ondertussen had de dichter in 20 cellen gezeten... In de gevangenis dichtte hij de bundels *De Boodschap* en *De Tocht*, verzen die bij lectuur minder verouderd aandoen dan werd verwacht : expressionistisch, beeldrijk, pathetisch, bijbels, franciscaans, muzikaal, bovenal ritmisch geladen. Ook zijn proza in de *Celbrieven* komt zo over : ritmisch en eerder spreek- dan leesteksten. Het zijn 10 brieven, geschreven tussen december 1919 en oktober 1920, en gericht aan de met initialen vermelde prof. Antoon Jacob, aan vrienden, verloofde en familie. Een 11e brief werd later na het proces geschreven en in de 2e druk (1921) toegevoegd, een 12de aan Georg Brandes, dateert van na de vrijlating en werd in de latere drukken opgenomen.

Leest men thans deze brieven, dan doet vanzelfsprekend veel, vooral in stijl en woordgebruik gedateerd, overtrokken en extatisch aan. Met recht zou men hier kunnen gewagen van het echtste expressionistische proza dat we bezitten. Los van de dagelijkse realiteit, boven feiten en feitjes uit betreft het hier lyrisch-geestelijke getuigenissen van liefde voor zijn volk, van de inzet van de jonge Vlaamse intellectueel, van troost in literatuur en kunst (cf. het gesprek met Jacob in het dievenkarretje op weg naar diens proces te Antwerpen of over Engelse literatuur met Rosa de Guchtenaere in de wachtcel op het gerechtshof te Gent, waar beiden als getuigen waren gedagvaard op het proces Dösfel, enz. — de gesprekken verlaten telkens weer het dagelijkse voor een hogere opvlucht). Hoogtepunten zijn vooral de laatste brieven, waarin Moens' geloof in de goedheid van de mens en zijn vertrouwen in de toekomst van de Vlaamse gemeenschap vertolkt worden. De 12e brief, aan Brandes, bevat meer een feitelijk verslag en een rechtvaardiging. Veel hiervan is allicht achterhaald, veel wordt nu vooral anders gedacht en gezegd, in een minder literair-artistiek idioom en een minder bewogen taal. De redenering beweegt zich thans veel meer langs sociaal-economische lijnen en is gevat in een logisch rationalisme.

Toch bevat dit boek, dat nog steeds verdient gelezen te worden, grote momenten van onze literatuur en onze volksstrijd en citaten die iemand in lengte van dagen bijblijven en een herdruk ten volle rechtvaardigen.

A.D.